

Skaliczki Judit

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

Az információs esélyegyenlőség és a demokrácia helye: a könyvtár

A könyvtári terület stratégiai céljai 2003–2007 között

A könyvtár az információs esélyegyenlőség és a demokrácia helye. Ezért válik az információs társadalom alapintézményévé. Annak érdekében, hogy a könyvtárügy, a könyvtárak fejlesztése megfeleljen ennek a követelménynek, olyan stratégiai célokat kell kijelölni, amelyek a hozzájuk rendelt feladatok teljesítésével ehhez az átfogó célhoz vezetnek.

Helyzetkép

A könyvtárügyben az 1997. évi CXL. törvény életbelépésével és alkalmazásával kezdődött el az az jogi és fejlesztési változtatás, amit méltán nevezhetünk a *könyvtári terület „rendszerátváltásának”*.

Miért 1997, és miért rendszerátváltás?

A könyvtári terület rendszerátváltását azért kell a jelzett dátumhoz kapcsolnunk, mert a sokfajta egymás mellett létező, vagy egymást éppen kizáró elképzelés helyett az első hazai könyvtári törvény *egységes koncepciót* nyújtott. Addig ugyanis nem volt semmiféle konszenzus arról, hogy mi legyen a törvény hatálya, milyen könyvtári kört fogjon át, kikre vonatkozzék, mit szabályozzon, és főképpen milyen anyagi forrásokból.

Jóllehet a szakma néhány elkötelezett szakembere és a szakmai társadalmi szervezetek a társadalmi rendszerátváltás óta foglalkoztak egy könyvtári törvény megalkotásának gondolatával, számos oka volt annak, hogy sokára született meg a törvény. A leglényegesebb a *közösen kialakított, elfogadott és elfogadott elképzelés hiánya volt*, a másik a minisztériumi akarat és érdekérvényesítés gyengesége. És bár az Európa Tanács könyvtári területtel foglalkozó bizottsága mindegyik volt szocialista országban tartott olyan tanácskozásokat, amelyek az új jogi szabályozás megalkotásával foglalkoztak, ez is kevésnek bizonyult. A jogszabály előkészítéséért felelős minisztérium vezetése csupán 1996-tól tekintette olyan fontos területnek a könyvtár- és múzeumügyet, hogy a legfelsőbb – a miniszteri és államtitkári, majd egységes kormányzati – szinteken is képviseljék, és ezzel lehetővé tegyék a törvény megszületését.

A törvény koncepciójának kialakítása 1996. augusztustól októberig tartott. Érdekes két dátumot megjegyezni. A Művelődési és Közoktatási Minisztérium könyvtári osztálya a szakmai szervezetek által delegált szakemberekből megalakította a törvény előkészítéséért felelős munkabizottságot, amely augusztusban megkezdte a tevékenységét, és két hónapos intenzív munka után az osztály már összeállíthatta azt a koncepciót, amely választ adott az addig el nem döntött kérdésekre. Az MKM közigazgatási államtitkári értekezlete október 21-én, majd október 27-én a miniszteri értekezlet is elfogadta ezt a koncepciót, amely a kodifikálás „sorvezetőjeként” szolgált. A koncepció megszületése, majd végleges formába öntése előtt minden kérdést a könyvtári terület minden lehetséges fórumán, minden könyvtártípussal, szakmai és érdekképviselői szervekkel megvitattunk. Ez az *egységes szakmai és politikai elképzelés* jelenik meg az 1997. évi törvényben.

Rendszerátváltásról pedig azért beszélünk, mert nem egyszerűen új jogi keret született az új jogszabállyal, hanem lehetővé vált egy újfajta, szolgáltatáscentrikus könyvtári rendszer kialakítása. Az addig csupán vágyott együttműködési forma, az „érdekeken alapuló együttműködés” az Országos Dokumentumellátási Rendszer kialakításával megvalósul. A fenntartók szerinti tipizálás helyett a nyilvánosság fogalmának alkalmazásával a könyvtárak két nagy köre fogalmazódott meg: a bárki által látogatható, azaz nyilvános, illetve a fenntartó által kijelölt, saját használói körén túl szolgáltatást nem nyújtó (kivéve a könyvtárközi kölcsönzést), azaz nem nyilvános könyvtár. Természetesen az egyik vagy másik csoporthoz való tartozás más- és másfajta kötelezettséget és lehetőséget jelent. A rendszer megfelelő működése érdekében hang-

súlyt kaptak a nemzeti kulturális örökség szempontjából kiemelkedő gyűjtemények: pl. egyházi könyvtárak, és ezért az állam támogatja állományuk védelmét.

Stratégiai célok 1997-ben

- Az Országos Dokumentumellátási Rendszer (ODR) kialakítása
- Az 55 ODR tagkönyvtár telematikai, technikai és dokumentumállományának fejlesztése, korszerűsítése
- A nyilvános könyvtárak feltételrendszere kialakításának megkezdése
- A könyvtárak intenzív telematikai fejlesztése
- A MOKKA (Magyar Országos Közös Katalógus) kialakítása
- A könyvtáros-továbbképzés korszerűsítése
- A Könyvtári Intézet létrehozása
- A Nemzeti Könyvtár szervezeti és szolgáltatási korszerűsítése

A törvényhez kapcsolódóan elkészült fejlesztési stratégiában kitűzött feladatok jelentős része mára megvalósult. Ez alkotja ma a könyvtári ellátás rendszerszerű működésének és korszerűsödésének alapját.

Az Országos Dokumentumellátási Rendszer

Az ODR abból a felismeréséből született, hogy egy-egy könyvtár gyűjteménye – beleértve még a nemzeti könyvtárat, az országos szakkönyvtárat és a nagy egyetemi könyvtárat is – sosem teszi lehetővé minden, a könyvtárhasználók által igényelt dokumentum gyűjtését. A tényleges olvasói igényeket csak a meghatározó gyűjteménnyel rendelkező könyvtárak együttműködésével lehet kielégíteni.

Az ODR alapelve az, hogy az igényelt dokumentumot a könyvtárhasználó minél előbb megkapja, függetlenül mind az igénylő, mind a dokumentum hollététől. Lényege a dokumentum hollétéről való pontos információ (elektronikus lelőhely-nyilvántartás), valamint a gyors és megbízható szolgáltatás. Az ODR feladata, hogy az ország könyvtáraiban lévő dokumentumok szinte teljességét lefedő 55 könyvtár virtuális gyűjteményéből szolgáltatson bárkinek, aki azt igényli. Az ODR elképzeléseink szerint úgy működik majd, mint egy minden dokumentumtípust – az elektronikus információt is – felölelő hazai virtuális könyvtár. Az ODR könyvtárak sorába tartoznak: az Országos Széchényi Könyvtár, az országos szakkönyvtárak, a megyei könyvtárak és az integrált egyetemek könyvtárai.

Minisztériumi fejlesztések a könyvtári rendszer érdekében

Az 1997. évi CXL. törvény rendelkezik a két legfontosabb minisztériumi fejlesztésről. A törvény adott biztosítékot arra, hogy e fejlesztések kormányzati szintre emelkedtek. Ez a két fejlesztés az ODR és a telematika. Az első a dokumentumellátást kívánja megoldani a legkisebb településtől kezdve a budapesti kerületekig, a másik a könyvtárak bekapcsolását a hazai és nemzetközi hálózatokba, az elektronikus tartalomszolgáltatást, a dokumentumok és gyűjtemények digitalizálását és a közös katalogizálást. A törvény ezekre a feladatokra finanszírozási forrást biztosított, amelyből 1998 és 2003 között a következő pályázatokat írtuk ki:

- Érdekeltségnövelő támogatás a 15/1998. MKM és az azt módosító 13/2001. NKÖM rendelet alapján
- Esélyegyenlőség-növelő pályázat könyvtári szolgáltatások fejlesztésére
- Felzárkóztató pályázat a községi és városi könyvtárak állománygyarapítási összegének támogatására
- Korszerű könyvtár, korszerű könyvtári környezet
- Könyvtárpártoló önkormányzat
- Telematikai pályázat

A telematikai pályázat keretében eljutottunk odáig, hogy minden ODR könyvtárban, a városi könyvtárakban, a nyilvános egyházi könyvtárakban, főiskolai könyvtárban van internet-hozzáférés. Megyénként 10-15 községi könyvtárban is jelen van már a hálózat. Elkezdődött egy koordinált digitalizálási tevékenység is, aminek folytán néhány év múlva az információhoz való hozzáférésben jelentős pozitív változás lesz tapasztalható. A telematikai pályázatok is erőteljesen hozzájárultak a MOKKA kialakításához. Ez a projekt egyrészt az adatcsere megvalósításával a minden könyvtárban újra és újra megismételt feltárási munkát könnyíti meg, vagy éppen feleslegessé teszi, másrészt – a későbbiekben – lelőhely-nyilvántartásként funkcionálva, az országos dokumentumellátás alapeszközévé válik.

A nyilvános könyvtárak ma

A millennium évében új jelzöt találtak angol kollégáink a nyilvános könyvtárakra: „az utca egyeteme”. Az utca egyetemként működő könyvtár több feladatot lát el, mint az, amely dolgozószobaként funkcionál. Az ilyen könyvtár ugyanis az állandó továbbképzésnek, átképzésnek, a távoktatásnak nem egyszerűen színtere, hanem dokumentumai, a megszerezhető információk és a segítő „infor-

mációmenedzser", a könyvtáros révén aktív részese. Ez az új feladat természetesen integrálódik az eddigi könyvtári tevékenységek sorába, szem előtt tartva és megvalósítva azt a deklarált társadalmi elvárást, amely szerint „a könyvtár az információs társadalom alapintézménye”, a társadalom szíve.

Követő jogszabályok

A törvény kerettörvény, amely feltételezi egy-egy részterület bővebb, további jogszabályban megfogalmazott kifejtését. A követő jogszabályok elkészültek arra vigyáztunk, hogy csak azt szabályozzuk, amit szabályozni szükséges, azt viszont mindenképpen. A törvény 100. §-ában található azok a felhatalmazások, amelyek alapján a követő jogszabályok készültek. Ezek a következők:

- 60/1998. (III. 27.) korm. rendelet a sajtótermékek köteles példányainak szolgáltatásáról és hasznosításáról
- 15/1998. (III. 31.) MKM-rendelet a helyi önkormányzatok könyvtári és közművelődési érdekelt-ségnövelő támogatásáról
- 161/1998. (IX. 30.) korm. rendelet a nemzeti kulturális örökség miniszterének feladat- és hatásköréről
- 64/1999. (IV. 28.) korm. rendelet a nyilvános könyvtárak vezetéséről
- 165/1999. (XI. 19.) korm. rendelet az Országos Könyvtári Kuratóriumról
- 1/2000. (I. 14.) NKÖM-rendelet a kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képzés finanszírozásáról
- 6/2000. (III. 24.) NKÖM-rendelet a Könyvtári Intézet jogállásáról
- 157/2000. (IX. 13.) korm. rendelet a dokumentumvásárlási hozzájárulásról
- 6/2001. (I. 17.) korm. rendelet a könyvtárhasználókat megillető egyes kedvezményekről
- 14/2001. (VII. 5.) NKÖM-rendelet a könyvtári szakfelügyeletről
- 72/2003. (V. 28.) korm. rendelet az Országos Dokumentumellátási Rendszerről

A továbbképzés korszerűsítése

A továbbképzésről szóló jogszabály értelmében létrehozott Könyvtári Akkreditációs Bizottság olyan továbbképzéseket fogadott el, amelyek alkalmasak arra, hogy a könyvtárosok a legkorszerűbb ismereteket szerezhessék meg.

Országos Széchényi Könyvtár

A nemzet könyvtára az elmúlt néhány évben új szakmai filozófiát követ. Az alapvető, törvény által

és az alapító okiratban előírt feladatokat egy meghatározó és igen fontos koordinációs szerepkörrel valósítja meg. Mindezt a korszerű technológiai lehetőségek minél jobb kihasználásával teszi. Ennek következményeként lassan visszaszerzi azt a vezető szerepet a magyar könyvtári rendszerben, amely egyedülálló információs és dokumentumállományából fakad. A régi-új szerepkör anyagi és szellemi investíciót igényel, ami mind a fenntartó, mind a könyvtár munkatársai számára erőpróbát, de szellemi izgalmat is jelent.

Könyvtári Intézet

Megalakulásával egyrészt hiányt pótol, hogy a könyvtári, információs trendek elemzésével, a kutatási eredmények felhasználásával megalapozott könyvtárpolitikai döntések születessenek, másrészt alkalmazott kutatásaival (statisztikai elemzések, teljesítménymérési mutatók alkalmazása, olvasói igényvizsgálatok, szabványok stb.) olyan szolgáltatásokat nyújt a könyvtáraknak, amelyekre azoknak a 21. században szükségük van.

SWOT analízis a hazai könyvtárügy mai helyzetéről

Erősségek

- A könyvtár szerepe és helye pozitív módon megváltozott az 1997. évi CXL. törvényben foglaltak alapján.
- A kormányprogramban nevesítve szerepel a könyvtár; a megvalósítandó információs társadalom, a tudásalapú társadalom alapintézménye az információt gyűjtő, feltáró és szolgáltató könyvtár.
- A könyvtári törvény következtében központi támogatási források kerülnek a rendszerbe.
- A törvényt követő jogi szabályozások új lehetőségeket adnak a könyvtárak fejlesztésének és a könyvtárosok továbbképzésének.
- A törvény felhatalmazása alapján időarányosan elkészültek a követő jogszabályok, új fejlesztési keretet jelölve ki a könyvtárügynek.
- A törvény meghatározta a hazai könyvtárügy fejlesztésének két kiemelt területét: az ODR-t és a telematikát (információs és kommunikációs infrastruktúra).

Gyengeségek

- Bár a kormányprogram és több fontos kormányzati dokumentum rögzíti a könyvtár kiemelt szerepét, a fenntartók szintjén ez nem jelenik meg,

sőt a fenntartói finanszírozás sok esetben – különösen az önkormányzatok esetében – elégtelen.

- A költségvetési törvény a 2000. évtől megszüntette az 1997. évi CXL. törvényben lévő finanszírozási automatizmust, s hatálytalanította az 1997. évi törvényben megfogalmazott finanszírozási források jelentős részét, megakadályozva ezzel, hogy a terület a tervezett léptékben és módon fejlődjék.
- A felsőfokú oktatóhelyek egyenetlen színvonala következtében egyenetlen a frissen végzetek szakmai tudása.
- A pálya alacsony szintű megbecsültsége miatt kevesen választják ezt a hivatást.
- A kormányzat még mindig párhuzamos fejlesztéseket támogat mind a hálózat, mind a tartalom-szolgáltatás terén, ahelyett, hogy a létező könyvtári rendszert megfelelőképpen fejlesztené.
- A könyvtárosok szakismerete nem újult meg a velük szemben támasztott követelmények növekedésével párhuzamosan.

Veszélyek

- Gazdasági érdekek miatt – a törvényi szabályozás ellenére – összevonások kezdődnek a könyvtári és közművelődési területen városi, sőt megyei szinten is.
- Elaprózódik az információs társadalom informatikai és tartalom-szolgáltatási fejlesztésének finanszírozási forrása, és a könyvtárak nem kapják meg azokat az eszközöket, amelyek szükségeseik küldetésük teljesítéséhez.

Lehetőségek

- Az Európai Unió maastrichti szerződésének (1992) 151. cikke említi a kultúra terjesztésének és ismertségének javítását, a kulturális örökség védelmét, ezen feladatok megvalósításának egyik meghatározó intézménye a könyvtár.
- Az Európai Unióhoz való csatlakozás megerősíti a könyvtárak és információs intézmények helyzetét.
- Az önkormányzatok jobb finanszírozása a könyvtárak helyzetére is kihat.

A könyvtári ellátás fejlettsége és a fenntartói finanszírozás elégtelensége közötti feszültség

A könyvtári rendszert ma 3215 önálló könyvtár és 4823 szolgáltató hely alkotja, amelyből 2047 a nyilvános könyvtár. A könyvtári terület gondjai ma elsődlegesen nem a rendszerben, hanem egy-egy

könyvtár fenntartásában mutatkoznak. Egyre nő a különbség a rendszer fejlesztésére fordítható finanszírozási források és egy-egy könyvtár fenntartói támogatásának elégtelensége között.

Az ODR könyvtárak kiemelt fejlesztésével nőtt a különbség a központi támogatottságú nagy könyvtárak között és a rosszul ellátott, kevés fenntartási költségvetésből gazdálkodó városi, községi könyvtárak között. A rendszer legtöbb gonddal küszködő tagjai az iskolai könyvtárak. A fenntartó iskola sok esetben nem méri fel, hogy a könyvtár egyrészt az olvasásra, önkifejezésre, kultúrára nevelés eszköze, másrészt mint információs központ a tudás megszerzésének központi helye, és ezért nem nyújt megfelelő támogatást.

Épületek, gépesítettség

A megyei könyvtárak közül épületgondokkal és ebből fakadóan szolgáltatási problémákkal küzd: Hajdú-Bihar (Debrecen), Tolna (Szekszárd), Szabolcs-Szatmár (Nyíregyháza). Az egyetemek nagy beruházásai (Debrecenben, Szegeden) jelentősen növelik ezen egyetemi könyvtárak szolgáltatási színvonalát, míg a szakegyetemek könyvtárai közül soknak továbbra is gyenge az ellátottsága. A könyvtárak bekapcsolása a hálóba, valamint a könyvtári munkafolyamatok gépesítése ma alapkövetelmény, ami nagyközségi szinten is jelentkezik már.

Központi (minisztériumi) támogatások, pályázatok

A törvény megjelenése óta a terület megközelítőleg 3 milliárd forintot kapott központi támogatásként. Ez az összeg előnyösen változtatta meg a könyvtárak telematikai felkészültségét, és jelentősen hozzájárult a dokumentumállomány növeléséhez.

Figyelembe veendő új kihívások 2002-től

- 2004-ben hazánk az Európai Unió tagja lesz, ezért könyvtáraink szolgáltatási színvonalának meg kell egyeznie a tagországok könyvtáraiéval. Az Európai Unió országaiban az élethosszig tartó tanulás, az „életre tanulás”, az átképzés központi helyévé vált a könyvtár. Ez a funkcióbővülés mind a politikai hatalom, mind a társadalom egésze számára új lehetőségeket kínál. Az igénybevételre a könyvtáraknak a szolgáltatások további bővítésével kell válaszolniuk. Mindemellett megmarad az olvasás mással nem helyette-

síthető funkciója. Ezért a könyvtáraknak minden támogatást meg kell kapniuk, hogy a friss, a használók által igényelt irodalom bekerüljön a gyűjteményekbe.

- A kistelepülések, a kisvárosok könyvtárhasználói hátrányos helyzetben vannak a nagyvárosban élőkkel összehasonlítva. A nagyarányú telematikai fejlesztések elsősorban az ODR tagkönyvtárakban jelentek meg. Számolniuk kell azzal a veszéllyel, hogy a már a rendszerváltás előtt is kevésbé fejlesztett községi és kisvárosi könyvtárak, az egyházi, a nem nyilvános intézményi és szakkönyvtárak nem lesznek egyenrangú partnerek a könyvtári rendszerben.
- A minőségfejlesztés és minőségbiztosítás már hazánkban is érvényesül a közsféra bizonyos területein (l. egészségügy, közoktatás), és folyik a meghonosítása a közigazgatásban. Külföldi könyvtárakban a szakfelügyelet működtetésének és az irányelvek megalkotásának alapfeltétele. Az EU-konform szolgáltatási színvonal megvalósításának feltétele az új technikák, módszerek alkalmazása, és a minőségmenedzsment bevezetése.
- A könyvtárhasználó igényeinek előtérbe helyezése a könyvtáros személyét és személyiségét is előtérbe helyezte. Csak felkészült, a szükséges ismeretekkel rendelkező, megbecsült könyvtáros lehet társa az információt igénylő partnernek.
- A stratégiai célok megvalósítása érdekében szoros tárcaközi együttműködésre számítunk minden olyan esetben, ahol a feladat más tárcát is érint. Ilyen elsősorban az Oktatási Minisztérium és az Informatikai és Hírközlési Minisztérium. Ezekkel a tárcákkal sok esetben (informatikai fejlesztés, tartalomszolgáltatás stb.) találkozik a közös kormányzati stratégiai cél.

A 2003–2007 közötti stratégiai célok megfogalmazása

Az új kihívások, a társadalom elvárásai határozzák meg a könyvtárügy jövőképét, küldetésnyilatkozatát és a kiemelt kulcsterületeket.

Jövőkép és küldetésnyilatkozat

Fontos, hogy egy-egy kiemelkedő terület – jelen esetben a könyvtárügy – céljai és így fejlesztése is, túlterjedjenek egy-egy választási cikluson. Ezzel az igénnyel fogalmaztuk meg 1997-ben a könyvtárügy jövőképét és küldetésnyilatkozatát.

Az információs társadalom, a tudásalapú társadalom alapintézménye az információt gyűjtő, feltáró és szolgáltató intézmény: a könyvtár.

A hazai és nemzetközi információhoz és tudásanyaghoz történő szabad és korlátlan hozzáférés biztosításával a könyvtári rendszer egésze legyen alkalmas:

- az állampolgári, a demokratikus jogi szabályozás megismertetésére, és így a demokratikus jogállamiság továbbfejlesztésére;
- eligazítani a gazdaság, a piacgazdálkodás kérdéseiben, elősegíteni a kapcsolódó információ aktív felhasználását;
- az oktatás különböző szintjeiben részt vevők segítésére;
- az egész életen át tartó tanulás támogatására,
- a kulturális, a művészeti terület megismertetésére és az abban való részvétel előmozdítására;
- a szabadidő hasznos eltöltésének segítésére;
- az írni-olvasni tudás fejlesztésének segítésére.

Kulcsterületek, stratégiai célok

Felkészülés az Európai Unióhoz történő csatlakozásra

A hazai könyvtári ellátásnak, a könyvtáraknak feltételeiket és szolgáltatásait tekintve, egyenrangúaknak kell lenniük az Európai Unió könyvtáráival. Ugyanakkor a hazai könyvtári ellátásban is prioritást kell élvezniük a könyvtárhasználóknak és a szolgáltatásoknak. Ennek érdekében alkalmazni kell minden olyan új technikát és módszert, amely alkalmas az új szolgáltatások és feladatok bevezetésére és a teljesítmény mérésére. Ki kell alakítani a minőség alapú szakfelügyelet kritériumrendszerét. Fokozatosan meg kell változtatni a társadalomban még mindig élő, elavult könyvtárképet.

E területen jelentkező feladatok:

- A minőségi szolgáltatások növelése, a könyvtári minőségfejlesztés és minőségbiztosítás meghonosítása az Európai Unióhoz történő csatlakozás érdekében.
- A különböző típusú könyvtárak szolgáltatásainak széles spektrumot kell átfogniuk, az élethosszig tartó tanulástól, az „életre tanulástól” a hátrányos helyzetűek megfelelő ellátásáig kell terjedniük.
- A fizikailag hátrányos helyzetű könyvtárhasználók kiemelt ellátása.
- A szolgáltatás környezeti feltételeinek javítása, hogy megfelelően szolgálják az új igényeket.

- A „Könyvtári minőségfejlesztési program 21” c. projekt megvalósítása a felsorolt célok elérése, az egységesen magas színvonalú könyvtári szolgáltatások és a különböző könyvtártípusra vonatkozó irányelvek kidolgozásának érdekében. A minőségbiztosítás könyvtárakban megvalósítható formáival a könyvtári szolgáltatások minőségét tovább kell közelíteni az Európai Unióban érvényesülő normatívákhoz, és meg kell valósítani a minőségalapú szakfelügyeletet.
- A társadalom aktív rétegeit megcélzó tevékenység a könyvtárak elfogadottságának megerősítésére (a *your@library* elnevezésű IFLA program mintájára).
- Az Európai Unióra és az uniós tagállamokra vonatkozó szakirodalom és információs eszközök gyűjtése és szolgáltatása legalább a városi könyvtárak szintjéig.

Az információhoz és dokumentumokhoz való hozzáférés biztosítása a demokrácia és az esélyegyenlőség érdekében

Az esélyegyenlőtlenségek csökkentése végett szükségessé vált a könyvtári rendszeren belül a mindenki számára elérhető Országos Dokumentumellátási Rendszerben szolgáltató könyvtárak kijelölése és fejlesztése. A kijelölt könyvtárak fejlesztése a könyvtári törvény hatálya lépése óta folyik, az évente nyújtott támogatás lehetővé teszi az ODR-ben szolgáltató könyvtárak számára, hogy gyűjteményüket többpéldányos beszerzéssel fejlesszék (rendelkezzenek a könyvtárközi dokumentumellátás keretében küldhető példánnyal is a helyi szolgáltatásra beszerzett dokumentumok mellett).

Az ODR-ben szolgáltató könyvtárak többségében a tematikai és technikai fejlesztés az elmúlt években lehetővé tette a korszerű és gyors elektronikus szolgáltatás bevezetését, a kérések fogadását faxon, e-mailben vagy a könyvtár webes felületén keresztül. Az ODR szolgáltatásokat a könyvtárhasználó számára közvetítő könyvtárakban is elindult a fejlesztés (pl. ma már minden városi könyvtár rendelkezik internetkapcsolattal).

E területen jelentkező feladatok:

- A könyvtári állományok feleljenek meg a használói igényeknek, a meglévő dokumentumok szolgálják a könyvtárügy küldetésnyilatkozatában meghatározott célok elérését.
- Tovább kell fejleszteni a könyvtárak és a közgyűjtemények nagyterületi hálózati kapcsolatainak infrastruktúráját a nyilvános könyvtári rendszerben a nagyközségi és községi könyvtárak

szintjéig (mozgókönyvtári ellátás esetén is), valamint azokban a nem nyilvános (múzeumi, egyházi, főiskolai, akadémiai kutatóintézeti) könyvtárakban, amelyek – a nemzeti vagy az egyetemes kulturális örökség szempontjából – jelentős állománnyal rendelkeznek.

- Az országos közös katalógusnak egységesen kell tartalmaznia a jelenlegi közös katalogizálási lehetőségeket. (MOKKA, ODR, OSZK-Libri-Vision, VOCAL stb.), hogy megoldódjék a bibliográfiai adatcsere országos problematikája, és az egységes lelőhely-nyilvántartás.
- Az OSZK dokumentumállományát feltáró katalógusok retrospektív konverziója.
- Egy-egy könyvtár — a tudományos kutatás és a kulturális örökség szempontjából — kiemelkedő gyűjteményének digitalizálása.
- A megyei könyvtárak értékes (egyedi, vagy kutatási szempontból fontos) helyismereti állománnyának digitalizálása.
- Az Országos Széchényi Könyvtár feladata a digitális formában hozzáférhető teljes szövegű elektronikus publikációk bibliográfiai számbavétele, archiválása és használatának biztosítása.
- Az országos digitalizálási program megvalósítása a Neumann János Digitális Könyvtár által kidolgozott digitalizálási stratégiák és digitalizálási tevékenységek közgyűjteményi szintű koordinálásával.

Regionális könyvtári ellátás

A demokratikus könyvtári ellátás érdekében el kell érünk, hogy a kistelepüléseken és a kisvárosokban élők ugyanazt a könyvtári ellátást kapják, mint az ODR tagkönyvtárainak közvetlen használói. Meg kell valósítani az 1997. évi CXL. törvény 61. § 1), 2) bekezdésében írottakat. Mivel a bárhol az országban élő állampolgárnak is joga van minden számára szükséges információhoz és dokumentumhoz, az esélyegyenlőség érdekében a kistelepülések könyvtári ellátását hozzá kell kapcsolni a nagyobb egységekéhez. Ezt a követelményt nem érinti, hogy a település önálló könyvtárat tart fenn, és ezt fejleszti, vagy a megyei, vagy nagyobb városi könyvtártól vásárolja meg az önkormányzat a könyvtári szolgáltatásokat.

A tematikai fejlesztések következtében megteremtődött a technikai lehetősége annak, hogy a kistelepüléseken élők lakóhelyükön hozzájuthassanak a könyvtári szolgáltatások bővebb köréhez. Az ODR kialakítása a vidék esélyegyenlőségét növeli, hiszen az ODR könyvtárak teljes gyűjteménye a könyvtárhasználók rendelkezésére áll bárhol

az országban. Ahhoz azonban, hogy megismerjék és használni is tudják a kistelepüléseken ezeket a lehetőségeket, a települési könyvtárakat, a korszerű szolgáltatásokat fogadó és a használóknak továbbító könyvtárakká fejlesztésére van szükség. A fejlesztést minden esetben meghatározzák a település földrajzi elhelyezkedése, az ott élők igényei, a könyvtár fenntartó önkormányzat lehetőségei.

E területen jelentkező feladatok:

- Az *EU-régiók* figyelembevételével létre kell hozni az együttműködést koordináló „könyvtári tanácsokat”. Az egyes régiók 1-2 millió lakos könyvtári ellátásának összehangolását teszik lehetővé. Ez természetesen szoros együttműködést jelent a régió felsőoktatási, köz- és egyéb könyvtárai között, és erősen politikafüggő, hiszen politikai döntés eredménye lesz a régiók számának és feladatainak meghatározása, amihez a könyvtári rendszernek alkalmazkodnia kell.
- A már létező *ellátórendszerek* korszerűsítése kisebb, 10-50 ezer főt ellátó körzetek kialakításával. A törvény értelmében lehetőség van rá, hogy a település önkormányzata ne könyvtár fenntartással, hanem könyvtári szolgáltatás megrendelésével teljesítse kötelező feladatát. A nagyobb (megyei, városi) könyvtárak dolgozzák ki kínálatukat, hogy megyéjük, illetve a kistérségi ellátás keretében környezetük településeinek megrendelhető szolgáltatásokat tudjanak felajánlani.
- A *mozgókönyvtári ellátás* megújítása, illetve korszerű kialakítása. Az első szakasz a vizsgálatok, felmérések, tervek elkészítésének az ideje. Ezután kísérleti jelleggel indulhat meg a bibliobuszszolgálat néhány térségben, s a ciklus végére ott, ahol ez a legmegfelelőbb megoldás, már működni kell. A busz nemcsak dokumentumszállító eszköz, hanem olyan, számítógépekkel is ellátott mozgókönyvtár, amely hálózati kapcsolatok segítségével is lehetőséget teremt különböző könyvtári szolgáltatások elérésére.
- A kistelepülések könyvtári ellátása nem olyan feladat, amelyet önállóan lehet megoldani. Erősíteni kell a kapcsolatokat az *önkormányzatokkal*, mint a települési könyvtárak fenntartóival. Természetes dolog az együttműködés az *iskolákkal* (hiszen változatlanul sok a kettős funkciójú könyvtár a kistelepüléseken), ugyanígy a *teleházmozgalommal* és más *közművelődési intézményekkel*.

A könyvtárosi életpálya vonzóbbá tétele

Az 1997. évi CXL. törvény úgy rendelkezik, hogy „a könyvtáros felsőfokú végzettségű”. Ennek megfelelően korszerűsíteni kell a képzést és a továbbképzést, hogy a kor új kihívásainak megfeleljenek a könyvtárosok. Ugyanakkor nemcsak az ismeretanyag felfrissítésére van szükség, hanem új képességek, készségek fejlesztésére is.

A szükséges változtatásoktól az várható, hogy a könyvtárosok a könyvtárhasználók igazi partnereivé válnak. Ebben az esetben megnő a társadalmi presztízsük, így megállítható a jelenlegi rossz tendencia, hogy csökken a könyvtárosok száma. Képzett és elkötelezett, a partnerséget, a könyvtárhasználót szem előtt tartó könyvtárosok nélkül nem végezhető el a könyvtárugy korszerűsítése.

E területen jelentkező feladatok:

- A társadalmi megbecsültség növelésének lehetősége.
- A képző intézmények informatikai infrastruktúrájának fejlesztése az Informatikai és Hírközlési Minisztériummal és az Oktatási Minisztériummal közösen.
- Az Oktatási Minisztériummal együttműködve a felsőfokú szakirányú, akkreditált képzések megindításának ösztönzése.
- A javasolt akkreditálandó továbbképzések többéves rendszerének kidolgozása.
- A fiatal munkatársak felkészítési programjának beindítása.
- A minőségi bérezési szempontok kidolgozása.

A fenti négy stratégiai célt 2002 szeptemberétől novemberig minden szakmai szervezettel megvittuk. Az észrevételeket, javaslatokat beépítettük elképzeléseinkbe. A stratégiai célokhoz rendelt feladatok elvégzésére az NKÖM könyvtári osztálya projektvezetőket bízott meg, akik munkacsoportokat alakítottak. A munkacsoportok az év végére már bizonyos koncepcionális kérdésekre választ tudnak majd adni, meghatározva a feladatok közötti sorrendiséget is. A munkacsoportok szorosan együttműködnek a szakmai szervezetekkel, kiemelten az IKSZ-szel és az MKE-vel, a két ernyőszervezettel, hiszen az előttünk álló többéves munka *közös feladatunk*.

Beérkezett: 2003. VII. 8-án.